

Доброго дня, шановна редакція журналу "Початкова школа". Працюю вчителем початкових класів у сільській школі 25 років. Доводилося зазнати труднощів як педагогічних, так і психологічних. Та ось переді мною постала проблема, з якою мені раніше не доводилося зустрічатись — у клас прийшло двоє ліворуких дітей. Ця ситуація завела мене в глухий кут: з чого починати, як навчати, які методики використовувати тощо.

Читала все, що потрапляло мені на очі про шульг (адже літератури на цю тему зовсім мало, а в сільській місцевості її знайти неможливо). А ще ж просять поради і батьки цих першокласників.

Я вирішила систематизувати свої знахідки і поділитися досвідом роботи з колегами та батьками, які потребують допомоги.

Олена МАРТИНЮК,

вчитель початкових класів, спеціаліст вищої категорії
Варварівської ЗОШ I–II ст. Полонського р-ну Хмельницької обл.

Сучасні підходи до організації навчання та виховання ліворуких дітей

Витоки здібностей і дарувань дітей на кінчиках їхніх пальців.
В.О.Сухомлинський

У Національній доктрині розвитку освіти України зазначається, що основне завдання нової школи України у XXI столітті — формування культурної, гармонійно розвинutoї особистості, здатної реалізувати свій інтелектуальний та особистісний потенціал. Завдання школи полягає в тому, щоб дати змогу дітям формувати свою індивідуальність, розвивати особистість.

1985 року в Луганську відбулася перша всесоюзна міждисциплінарна конференція "Охорона здоров'я ліворуких дітей", де було затверджено принцип дбайливого ставлення до ліворуких дітей і їхнє право на ліворуке письмо.

Всесвітній день ліворуких уперше відзначали 13 серпня 1992 року за ініціативою британського Клубу ліворуких, створеного в 1990 році, аби привернути увагу виробників товарів на необхідність враховувати потреби людей цієї категорії, влаштовувати для них різноманітні заходи та змагання. Проте головною турботою Клубу ліворуких Великобританії є те, що в багатьох школах країни ліворуких дітей, як і раніше, прагнуть навчити писати правою рукою,

що викликає психологічні стреси і знижує успішність учнів. Звичайно, подібні проблеми мають місце не лише у Великобританії, а й в інших країнах, зокрема, і в Україні.

Основною метою Міжнародного дня ліворуких є:

- підвищувати поінформованість про ліворуких і проблеми, спричинені життям серед праворуких людей;
- навчати дизайнерів і виробників враховувати потреби ліворуких, проектуючи нові вироби й будівлі;
- розвіювати численні забобони та вигадки, про шульгів у багатьох культурах упродовж сотень років та які й досі створюють упереджене ставлення до них;
- забезпечувати максимальний перелік обладнань, спеціально сконструйованих для використання ліворукими, щоб полегшити їм щоденне життя;
- сприяти дослідженню різноманітних аспектів ліворукості.

Ліворукість — не забаганка, не дивацтво окремої людини і не вада розвитку, а дещо інша організація роботи півкуль головного мозку, коли домінує права (у правшів — ліва) півкуля. Про це знають, напевно, всі. Як і про те, що шульги досить часто почуваються незатишно серед праворуких.

Статистика свідчить, що з кожним роком кількість ліворуких людей на земній кулі збільшується. За даними різних авторів, нині їх частка становить від 2% до 8%.

В нашій країні двадцять років тому серед учнів першого класу налічувалося 3–4% ліворуких, серед старшокласників – 1%. Насправді їх було б значно більше, якби в дитячому садочку до першого класу більшість дітей не переучували на праворуких. Ще 2–3% "доучували" вчителі у школі. Останнім часом спостерігається справжній сплеск ліворуких – 10–12% населення. Майже в кожному класі початкової школи є такі діти.

Сучасна педагогіка виокремлює проблему навчання ліворуких дітей у школі, їх виховання у шкільному колективі та в родині. Нині нею опікуються такі вчені, як А.П.Чуприков, М.М.Безруких, Т.А.Доброхотова, С.Спрінгер, Г.Дейч, М.Г.Князева, В.Ю.Вільдавський та ін. Ця проблема – одна з актуальних. Хоча останніми роками школа відмовилася від практики переучування ліворуких дітей, проте це не вирішує проблему.

Завдання вчителів і батьків – створити максимально комфортні умови для навчання та виховання ліворукої дитини, аби зберегти її здоров'я, реалізувати її можливості та здібності.

Дитина-лівша – це добре чи погано? Ліворукість – недолік чи геніальність?

Існує точка зору: якщо увесь світ побудований для праворуких, то лівшам у ньому некомфортно. Це міф чи реальність?

Ще два чи три покоління тому на лівшу дивилися ніби скося, що призводило до виникнення у дитини комплексу неповноцінності.

Хтось вважає ліворуких майже геніями, а хтось переконаний, що ліворукість – недолік.

Дитина-лівша багато в чому відрізняється од своїх однопітків. І не лише впертістю. Зазвичай це особливо талановиті і дуже емоційні діти. Вони вже з трьох років набагато краще за інших малюють, ліплять. Між іншим, чимало видатних людей були лівшами. Так, лівою рукою писали свої шедеври Леонардо да Вінчі, Мікеланджело, Рафаель і Пікассо, ліворукими були видатний фізіолог І.Павлов, письменник і вчений В.Даль, творець теорії відносності А.Ейнштейн, Чарлі Чаплін, Льюїс Керолл, Гарі Трумен, Бенджамін Франклін, Юлій Цезар, Мерлін Монро та багато інших видатних людей.

Автор іграшки "кубик Рубика", яка зробила його мільйонером, також був ліворуким.

Та й того майстра, який у знаменитій повісті Лескова зумів підкувати блоху, теж даремно так прозвали... Помічено неабиякі музичні здібності ліворуких, вони, як правило, мають абсолютний слух.

Часто серед ліворуких трапляються діти, які гарно малюють. Проте здібність до малювання виявляється переважно у шкільному віці. Художні здібності ліворуких дітей пов'язані з образністю психічних пізнавальних процесів та достатнім розвитком дрібної моторики рук у шкільному віці. Крім того, в ліворуких дітей простежуються значні успіхи в математиці, музиці, шахах тощо.

Ваша ліворука дитина неповторна.

Але водночас деяким із них властива затримка мовлення, їм важче вимовляти звуки. Така дитина безпосе-

редня, довірлива, легко підпадає під вплив тимчасових почуттів та настроїв, плаксива, вередлива, схильна до гніву, наполеглива у здійсненні бажань. Їй іноді важко оволодіти читанням та письмом у ранньому віці, а в першому класі вони для неї часто-густо стають каменем спотикання.

Насправді для вчених дотепер лишається таїною, чому людина бажає діяти тією чи іншою рукою. У багатьох випадках можемо говорити про так звану спадкову ліворукість. То ж яка рука домінує у маляти, допоможе з'ясувати аналіз певних родинних випадків. Якщо хтось із родичів у першому або другому поколінні був ліворуким, то ваш малюк може перейняти цю здатність.

Але ліворукість, це вже напевне, не можна вважати хворобою і вбачати в ній причину поведінкових порушень або відхилень у розвитку.

Особливості дитини-лівші

Чим відрізняється дитина-лівша від інших, звичайних, на нашу думку, дітей? Лише тим, що у неї домінує права півкуля мозку. Але ж дитина народжується з двома... правими півкулями. І лише пізніше, з розвитком особистості малюка, одна з двох починає "лівіти".

Тому мозок дорослої людини складається з правої та лівої півкуль, кожна з яких – не дзеркальне відображення іншої, а необхідне її доповнення, бо і в одній, і в другій півкулях зосереджені зовсім різні центри життєдіяльності людини. Наприклад, ліва відповідає за мовлення та абстрактне мислення, права – за музичну та художню творчість, образне мислення. За домінування лівої півкулі відчують щастя і насолоду, а правої – страх і сум. Перелік цих відмінностей можна продовжувати, але головне, що навіть відносно домінування однієї з півкуль зумовлює психологічні особливості людини. Поштовхами для перетворення однієї з правих півкуль на ліву у дітей є початком оволодіння мовою і перше усвідомлення дитиною самої себе. Тому після кризи 3-х років починають вимальовуватися відмінності між "праворукими" та "ліворукими" дітьми.

Як "праворукість", так і "ліворукість" пояснюється тим, що існує перехрещення нервових шляхів від кінцівок до півкуль мозку. Причому за домінування лівої півкулі ведучою, як правило, є права рука, за домінування правої півкулі – ліва. У третини людей жодна з півкуль не домінує.

Близько 90% всіх людей має ведучу праву руку. Решта 10% – це ліворукі та амбидекстри ("обидворукі"). Як правило, ліворукість є природною ознакою, однак у рідкісних випадках вона може бути наслідком незначних пошкоджень окремих частин головного мозку.

Всі емоційно-психологічні особливості ліворуких дітей свідчать про складність і суперечливість їхнього внутрішнього світу. Наприклад, ліворукий римський імператор Тіберій, за свідченням сучасників, поєднував такі особистісні якості: "Новий правитель був розумним адміністратором і водночас людиною жорсткою і підозрілою, що збільшувало невпевненість у собі". Лівша має потенціал позитивної й негативної енергії. Каталізатором для виходу цієї енергії є умови середовища, в яких існує конкретна особистість.

Некомфортні чи навіть ворожі умови соціуму провокують у лівші сплеск негативної енергії. Він може стати неконтрольованим, а за частого повторення стресогенно-

го впливу або за великої його тривалості в часі – перерости в стійкі негативні якості чи схильність до різних патологій. Таким негативним впливом на особистість ліворукої людини служить горезвісне насильницьке переучування, про неприпустимість якого зараз добре відомо, але до якого довгий час ставилися по-різному в нас і за кордоном.

Вчені називають такі психофізіологічні особливості ліворуких дітей:

- недостатня зорово-рухова координація. Це може виражатися в поганому почерку, у труднощах при змалюванні різних графічних зображень;
- різноманітні мовні порушення. Найчастіше виявляються в помилках під час звукового аналізу. І.Макар'єв у своїй праці "Якщо ваша дитина лівша" наводить дані про те, що заїкається кожна третя ліворука дитина;
- особливості просторового сприйняття. Це перекручування форм і пропорцій фігур, дзеркальність рухів (письма), погана зорова пам'ять;
- труднощі щодо концентрації та переключення уваги. Ліворуки люди характеризуються певними емоційно-психологічними особливостями: підвищеною емоційною чутливістю, вразливістю, швидкою втомлюваністю. Як наслідок цього – обмежена працездатність, високий рівень креативності, яскраво виражені здібності до оригінальної художньої творчості, дратівливості і вразливості, схильність до різних страхів (боязкості), низький рівень самоконтролю, знижене емоційне тло (перевага поганого настрою), конформність (схильність до пасивного сприйняття дійсності), совісність, підвищений рівень тривожності.

Дослідження та спостереження показали, що ліворуки люди – це оригінали, які перебувають у пошуку, люблять зміни. Тому вони, порівняно з праворукими, частіше змінюють місце роботи і професію. Вони життєво активні. Однак треба зазначити, що серед ліворуких через їхні певні мозкові особливості можуть зустрічатися люди, яким важко дається освіта. Зате вони – майстри, що виготовляють чудові речі. Інколи ліворуки діти дещо повільніші за своїх однолітків. І їм важче вчитися писати, читати, рахувати. Але до старших класів ситуація вирівнюється. Вони можуть знаходити оригінальні й несподівані варіанти вирішення завдань. Головне – не підганяти їх і не силувати.

Тому феномен ліворукості потрібно оцінювати у всій складності. Це не тавро, а варіант норми, який має свої особливості. Приміром, у ліворуких у перші роки життя ослаблений імунітет. Тому його потрібно зміцнювати. Взагалі якість здоров'я у ліворуких нижча. Зважаючи на це, дитину-лівшу слід обстежити у різних фахівців, щоб запобігти розвитку різноманітних хвороб.

Варто сказати, що ліворуки – дуже емоційні й досить вразливі люди. Їх треба визнавати і любити.

Як визначити ліворукість?

Насправді, називати всіх людей, що надають перевагу в користуванні лівою рукою, лівшами, не зовсім правильно. У справжнього лівші ведучими будуть не тільки рука, а й нога, око, вуха.

Як можна визначити ліворукість у дитини?

Іноді деякі ознаки цього феномена можна помітити вже в ранньому віці, але на думку більшості психологів і фізіологів, до 4–5 років робити будь-які остаточні висновки неправильно. Десь із 4 місяців і до дворічного віку

в дитини переважає то одна, то інша рука. У період від 2 до 4 років обидві руки у малюка практично рівноцінні. І тільки після досягнення 4–5 років відбувається визначення ведучої руки.

Як правило, ліворукість дитини визначають самі батьки, спостерігаючи за тим, яку частину діяльності дитина виконує лівою рукою.

Якщо ви сумніваєтеся у визначенні "головної" руки, ноги, ока, можете самостійно провести нескладні тести.

◇ Дізнайтеся, чи є у малюка близькі родичі з ведучою лівою рукою.

◇ Згадайте, якою рукою частіше користувалася дитина у віці до одного року (брала брязкальце, ложку, іграшки).

◇ Запропонуйте дитині розчесати волосся. У яку руку вона візьме гребінець?

◇ Поспостерігайте, в якій руці дитині зручніше тримати олівець під час малювання.

◇ А в якій руці вона зазвичай тримає ложку?

◇ Киньте дитині маленький м'ячик і простежте, якою рукою вона його спіймає.

◇ Запропонуйте дитині вдарити ногою м'ячика. Якою ногою вона це зробить?

◇ Дайте малюкові послухати годинника. До якого вуха він його піднесе?

◇ Нехай дитина поплескає у долоні так, щоб одна рука була зверху. Зверніть увагу на те, яка рука буде зверху.

◇ Запропонуйте дитині взяти руки в "замочок". Великий палець якої руки ляже зверху?

◇ Запропонуйте схрестити руки на грудях. Передпліччя якої руки буде зверху?

◇ Загадайте дитині тупнути однією ніжкою. Якою ніжкою вона це зробила?

◇ Нехай дитина, сидячи, покладе одну ніжку на другу. Яка ніжка опинилася зверху?

◇ Запропонуйте дитині подивитися одним оком у паперову трубочку. До якого ока вона піднесе трубочку?

Якщо більшість завдань дитина виконувала лівою рукою, ногою, вухом, оком, то ведучою є права півкуля мозку.

Отже, якщо ви – розумні батьки, то ваша позиція має бути такою, що допомагає навчити дитину пристосуватися до цього світу.

Виявлення ліворукості у першокласників

Для виявлення ліворукості у першокласників доцільно провести додаткове тестування. При цьому необхідно дотримуватися певних правил:

- кожне завдання пропонувати дитині в ігровій формі;
- не фіксувати увагу на тому, якою рукою діє дитина;
- усі предмети перед виконанням завдання розміщувати чітко перед дитиною.

Для першокласників можна запропонувати такі тести.

1. Малювання.

Покласти перед дитиною аркуш паперу й олівець, запропонувати намалювати щось за бажанням. Коли дитина закінчить, попросити намалювати те саме іншою рукою. У цьому завданні враховується якість виконання малюнка кожною рукою.

2. Відкриття коробочки.

Дитині дають кілька сірникових коробочок, пропонують знайти сірник в одній із них. Ведучою вважається та рука, якою дитина здійснюватиме активні рухи: закривання, відкривання коробочки, виймання сірника.

3. Побудова кринички із сірників.

Дитині пропонується із кількох сірників побудувати криничку. Активні дії виконує ведуча рука.

4. Обертальні рухи.

Дитині пропонують відкрити і закрити кришечки у двох-трьох пластикових пляшках. Ведучою вважається та рука, якою дитина крутила кришечку.

5. Розв'язування вузликів.

Кілька вузликів, нещільно зав'язаних на шнурі середньої товщини, має розв'язати дитина. Ведучою вважається рука, яка розв'яже вузол (інша тримає вузол).

6. Піднімання предметів.

Дитину просять підняти по черзі кілька предметів, які лежать на підлозі. Правші, як правило, беруть предмети правою, а лівші – лівою рукою.

7. Гра з м'ячем.

Дитина має якнайточніше кинути м'яч однією рукою кілька разів. Ведучою буде та рука, якою вона кидатиме м'яч.

Результати тестування заносяться в таблицю.

Ліворукою вважатиметься та дитина, у якої в графі "ліва рука" буде більше плюсів. Якщо дитина однаково добре володіє і правою, і лівою рукою, то вибір руки для письма визначатиметься якістю малюнків правою і лівою рукою.

Проблеми лівші

Завдання батьків та педагогів – не тільки підготувати дитину до "дорослого" життя, дати їй певну суму знань і навичок, а й виявити її неповторну індивідуальність, допомогти розвитку її сильних якостей і переборюванню слабких. Знання психофізіологічних властивостей індивідуальності є тим інструментом у руках вчителя, що дає змогу знайти основні підходи до вирішення проблем ліворукої дитини не завдяки примусові, а на базі розуміння, на основі діалогу: дитина – дорослий.

Іноді у лівші виникають проблеми із визначенням "ліворуч – праворуч". Для полегшення ситуації придумайте якийсь "маркер" – годинник або простий браслет. Тоді дитина запам'ятає, що браслет на правій руці, а на лівій його нема.

Першокласникам ще досить важко орієнтуватися в просторі і на площині. Більшість із них плутаються в розрізненні правого і лівого боку. Найбільші труднощі при відпрацюванні цієї навички виникають у ліворуких дітей, а вона є важливою передумовою для успішного навчання. Диференціації правих і лівих частин тіла можна здійснювати за допомогою таких вправ: показати праву руку, потім – ліву; підняти праву (ліву) руку; показати предмет правою (лівою) рукою; взяти предмет правою (лівою) рукою.

Далі можна перейти до інших частин тіла: правої (лівої) ноги (ока, вуха). Пропонуються і складніші завдання: показати правою рукою ліве вухо тощо.

Наступний крок – формування орієнтації в навколишньому просторі:

1) визначення просторового розміщення предметів: "Покажи, який предмет знаходиться праворуч (ліворуч) від тебе", або "Поклади книжку праворуч (ліворуч) від себе";

2) визначення просторових співвідношень між двома – трьома предметами чи зображеннями: "Поклади книжку перед собою, ліворуч поклади олівець, праворуч – ручку" тощо.

Можливі також проблеми із читанням. Іноді ліворука дитина плутає, з якого боку починати читати текст. Тому

на початковому етапі навчання читання робить спеціальні позначки у книжці й домовляється з дитиною, що починати читати їй потрібно від того місця, де ви поставили спеціальний знак.

Під час навчання ліворуких дітей зустрічається явище, що носить назву "феномена дзеркальних рухів", який найчастіше проявляється у дзеркальному письмі. Як свідчать дослідження, частота дзеркального письма у ліворуких дітей становить 85%. Елементи дзеркального письма спостерігаються й у дітей з нестійкою праворукістю: після оволодіння звичайним письмом дзеркальне письмо в них може проявитись раптово, коли діти втомлені чи неуважні. Щоб попередити дзеркальне відображення, варто застосовувати такі методи, як зоровий аналіз літери, конструювання літери з її елементів, письмо у повітрі, обведення по контуру, використання таблиць із літерами, одна з яких зображена дзеркально (дитині необхідно знайти її та обвести).

У повсякденні лівші важче, ніж правші. Адже більшість предметів, якими ми користуємося, пристосовано під праву руку – дверні ручки, замки, викрутки, музичні інструменти, автомобілі, комп'ютери... Хоча і виникає для оточуючих деяка незручність, коли людина діє переважно лівою рукою, само по собі в житті це не має ніякого значення. Як правило, лівші дуже швидко адаптуються і не зазнають жодних незручностей.

Переучувати чи ні? Ні!

Кому з нас не доводилося чути, як батьки повчають своїх дітлахів: "Переклади олівець з лівої руки в праву". Адже вважається, що правильніше, доцільніше найважливіші та найточніші рухи виконувати правою рукою, лівій же відводиться другорядна роль. Втім, ця думка хибна, стверджують фахівці.

Батьки маленького лівші запитують: переучувати чи не потрібно?

Донедавна педагогіка однозначно відповідала на це запитання: необхідно, бо інакше лівші буде складно жити у світі, пристосованому під правшу. Але хіба можна змінити біологічну суть людини?

Вчителі та вихователі вважали за свій обов'язок переучити дитину, примушуючи брати олівець з лівої руки у праву.

Однак чимало спостережень довели, що діти, котрі наперекір уродженим властивостям намагалися перейти до користування правою рукою, часто не лише починали заїкатися, а й втрачали впевненість у собі, ставали нервовими.

Втручаючись у найтонші механізми діяльності головного мозку, ми можемо зумовити стрес у дитини.

Коли за допомогою умовлянь і погроз дорослі намагаються змусити дитину писати або тримати ложку в правій руці, малюк намагається, але це завдання йому погано вдається. Батьки ж найчастіше сприймають таку поведінку як неслухняність і карають дитину. У підсумку в малят може виникнути стан підвищеної тривоги, страх покарання.

Зараз більшість людей розуміє, що ніякої патології тут немає, так уже розпорядилася природа.

Закінчення буде